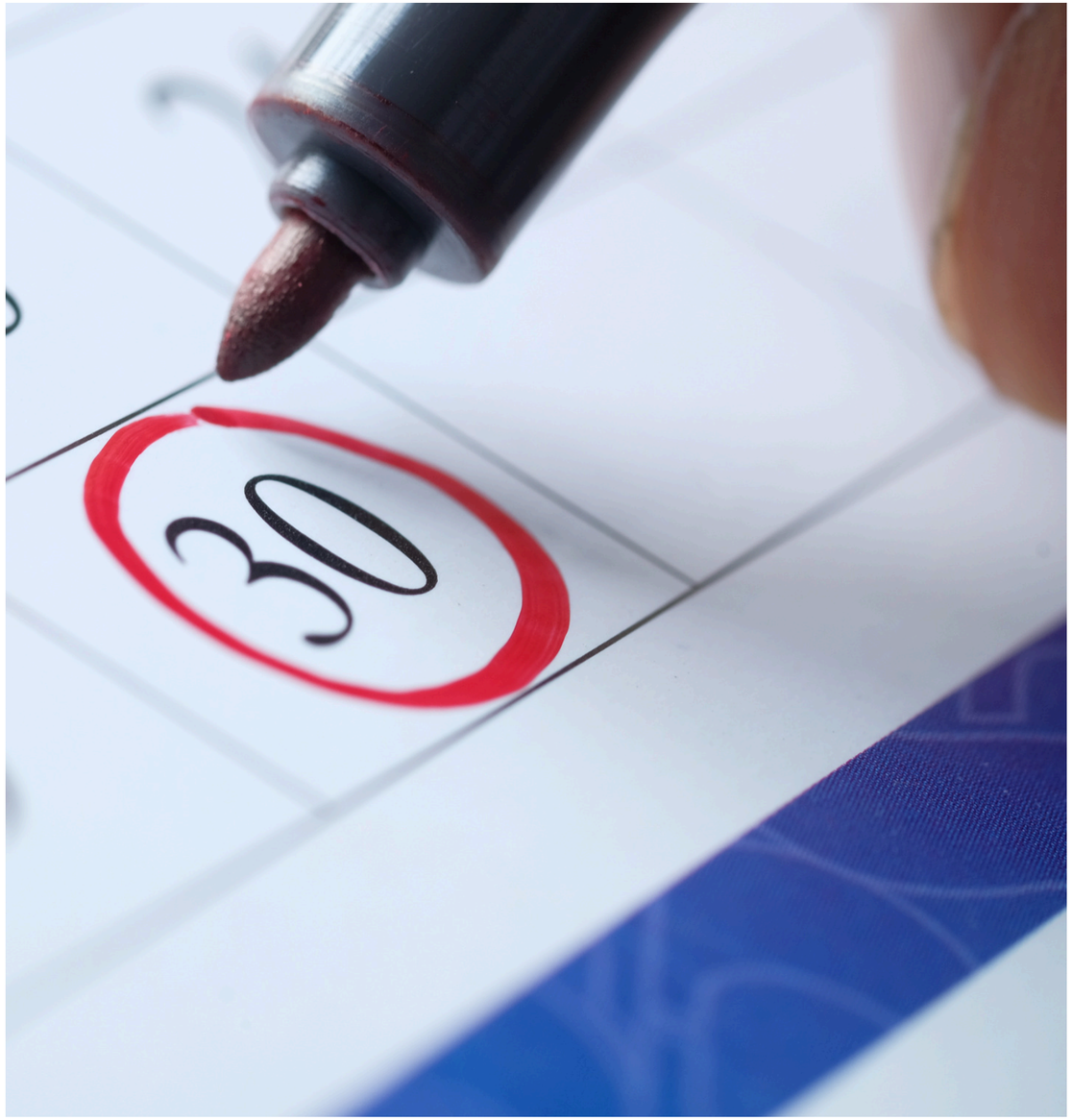
3.10.2026

Občanská společnost a její transformace

Barbora Procházková

Termíny setkání

- 3.10. 9:30 (3 hodiny)
- 30.10. 15:30 (3 hodiny)
- 31.10. 17:00 (2 hodiny)
- 5.12. 9:30 (3 hodiny)

Atestace

- prezentace v rámci kurzu – 30 %
- závěrečná práce – 50 %
- aktivita v seminářích a docházka – 20 %

Atestace

Prezentace diplomové práce

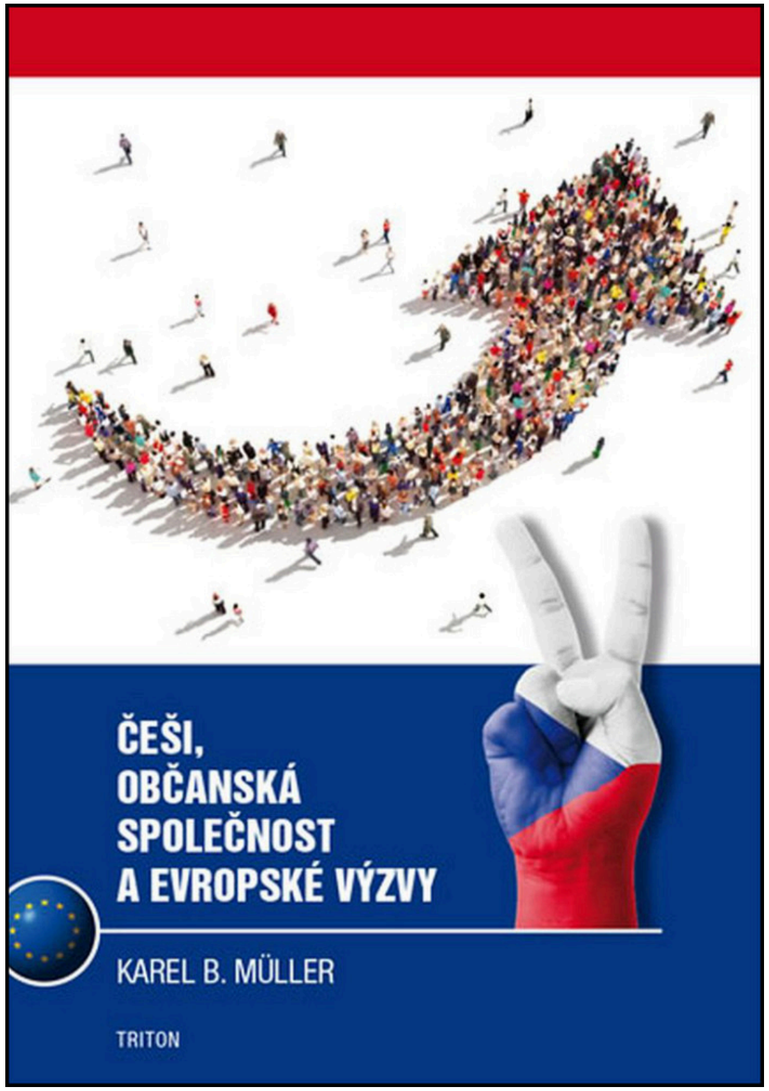
- V průběhu semestru každý student/ka představí v rámci kurzu svou diplomovou práci.
- Délka prezentace: 20 minut.
- Prezentace by měla představit současný stav diplomové práce a obsahovat zejména:
- téma diplomové práce a vymezení výzkumného problému,
- hlavní cíl práce,
- výzkumnné otázky/hypotézy,
- hlavní teoretická východiska, koncepty nebo přístupy, o které se práce opírá,
- představení metodologie a způsobu zpracování práce,
- v případě již probíhajícího či dokončeného výzkumu také předběžná nebo finální zjištění,
- propojení tématu diplomové práce s problematikou občanské společnosti.

Atestace

Závěrečná práce — rozpracovaná část diplomové práce

- Úkolem je odevzdat ucelenou rozpracovanou část diplomové práce v rozsahu minimálně 15 normostran textu.
- Může se jednat o jakoukoli část diplomové práce odpovídající aktuální fázi jejího zpracování (např. teoretickou, metodologickou, či empirickou část). Odevzdaný text by však měl tvořit ucelený a vzájemně provázaný celek, nikoli soubor nesouvisejících částí práce.
- Cílem je, aby závěrečná práce představovala konkrétní posun v přípravě diplomové práce a aby bylo možné odevzdaný text následně využít v její finální podobě.
- Termín odevzdání závěrečné práce: **15. 1. 2027**.

Literatura

ČEŠI,
OBČANSKÁ
SPOLEČNOST
A EVROPSKÉ VÝZVY
KAREL B. MÜLLER
TRITON

Dyáda: Co je občanská společnost?

Když se řekne „občanská společnost“, co si pod tím představíte? Co si s ní spojujete? Co podle vás do občanské společnosti patří?

Občanskou společnost můžeme chápat jako prostor dobrovolného a kolektivního jednání občanů, který je relativně autonomní vůči státu a v němž lidé:

→ **sdružují se a spolupracují**
vytvářejí spolky, organizace, iniciativy, hnutí i neformální sítě

→ **formulují a prosazují společné zájmy**
pojmenovávají problémy, zastupují zájmy a snaží se ovlivňovat své okolí a veřejné záležitosti

→ **vstupují do veřejného prostoru**
diskutují, mobilizují, protestují, poskytují služby nebo se podílejí na řešení společenských problémů

→ **vytvářejí sociální vztahy a občanské kompetence**
spolupráci, důvěru, solidaritu, schopnost organizovat se a jednat s druhými

Příklad: Péče o duševní zdraví

Omezená odborná péče: nedostatek kvalifikovaného personálu (psychiatři, psychologové) a omezená dostupnost služeb (dlouhé čekací doby, nerovný přístup z hlediska místa bydliště)
Potřeba: dostupná prevence, první psychická pomoc a orientace v možnostech další péče.
Příklady občanské reakce:

- **Nevypusť duši:** preventivní a vzdělávací programy pro školy, vyučující a veřejnost.
- **Cesta z krize:** bezplatná nonstop Linka první psychické pomoci.
- **Nepanikař:** bezplatná aplikace pro první pomoc při psychických obtížích, kontakty na další služby a online poradna.

Jak funguje spolupráce:

- Občanská organizace poskytuje pomoc ↔ veřejná instituce může finančně podporovat její provoz.
- Veřejné financování nevylučuje organizační samostatnost. Prevence a první pomoc doplňují odbornou léčbu.

Tři základní způsoby chápání občanské společnosti

Občanská společnost jako demokracie

- Důraz na demokratické uspořádání společnosti a postavení občanů.

Občanská společnost jako nevládní sféra

- Důraz na vztahy, sdružování a aktivity mimo státní instituce.

Občanská společnost jako hodnotová komunita

- Důraz na sdílené hodnoty, normy a občanské jednání.

Jednotlivá pojetí se mohou překrývat, každé zdůrazňuje jinou stránku občanské společnosti.

Občanská společnost a demokracie

Občanská společnost vytváří prostor, ve kterém občané mohou:

Formulovat a prosazovat své zájmy — prostřednictvím iniciativ, petic nebo protestů.
Participovat na veřejném životě — zapojovat se do řešení společných problémů a ovlivňovat rozhodování obcí, krajů a státních institucí.

Kontrolovat a kritizovat veřejnou moc — sledovat jednání politických představitelů a úřadů a požadovat změny jejich postupů či politik.

Rozvíjet veřejnou diskusi — upozorňovat na přehlížené problémy a zprostředkovávat zájmy skupin, jejichž hlas je méně slyšet.

Učit se spolupráci a vyjednávání — hledat společná řešení a přebírat odpovědnost za společné záležitosti.

Příklad: Demonstrace na Letné, 21. března 2026

Podnět: Nesouhlas části veřejnosti s kroky vlády a obavy organizátorů o nezávislost veřejnoprávních médií a demokratických institucí. Demonstrace nesla název „Nenecháme si ukrást budoucnost“.
Potřeba: Vyjádřit společné požadavky, upozornit na obavy a ovlivňovat politické rozhodování i mezi volbami.
Občanská reakce:

- **Milion chvilek**: spolek organizuje veřejné shromáždění a mobilizuje občany.
- **Účastníci:** dobrovolně se zapojují a veřejně vyjadřují své postoje.
- **Společné jednání:** individuální nesouhlas se proměňuje ve viditelný veřejný požadavek.

Vztah občanské společnosti a státu:

- Občanská společnost může stát kritizovat a kontrolovat jeho představitele.
- Účastníci usilují o ovlivnění veřejné moci prostřednictvím individuálního jednání a angažovanosti.

Empirický přístup

- Zkoumá, jak občanská společnost skutečně funguje.
- Sleduje aktéry, činnosti, vztahy a důsledky.
- Může zahrnout i netolerantní nebo protidemokratické skupiny.

Otázka: Co se děje a proč?

Normativní přístup

- Vyjadřuje představu, jaká by měla být.
- Zdůrazňuje žádoucí hodnoty a způsoby jednání.
- Může je vyloučit kvůli rozporu s tolerancí, nenásilím či právy druhých.

Otázka: Co považujeme za občanské a žádoucí?

Jste vy sami zapojeni do nějaké aktivity občanské společnosti? Pokud ano, do jaké?

Co je a co není občanská společnost?

- 10 karet
- rozdělte aktivity na kartách dle toho, zda na základě řečeného dle vás spadají či nespadají do občanské společnosti
- zkuste ve skupině zdůvodnit proč ano/proč ne

Dobrovolníci místního spolku uklízejí les a okolí obce

Dobrovolné sdružování občanů.
Společné jednání za společným cílem.
Péče o prostředí přesahující soukromou domácnost.

Nezisková organizace pomáhá lidem bez domova a její činnost spolufinancuje město

Poskytování pomoci jako činnost občanského sektoru.
Vlastní řízení a relativní autonomie.
Veřejné financování nevylučuje občanský charakter.

Sportovní spolek organizuje tréninky a turnaje pro své členy

Dobrovolné členství a sdružování.
Naplňování společných zájmů členů.
Politický cíl není podmínkou zařazení.

Sousedé společně vytvářejí komunitní zahradu

Jde o dobrovolnou spolupráci mimo rodinu.
Lidé společně spravují prostor a rozvíjejí místní vztahy.
Občanská společnost zahrnuje také neformální iniciativy.

Občan hlasuje v komunálních volbách

Účast na institucionálním politickém rozhodování.
Nevyžaduj e občanské sdružování.

Politická strana pořádá předvolební setkání s občany

Aktér politické společnosti.
Usiluje o získání a výkon veřejné moci.
Politická angažovanost není totožná s občanskou společností.

Firma věnuje část svého zisku na dobročinné účely

Firma zůstává tržním aktérem.
Darování nemění její organizační charakter.
Vzniká propojení trhu a občanského sektoru.

Rodina doma pečuje o svého nemocného příbuzného

Jednání v rodinné a soukromé sféře.
Nevytváří samo o sobě veřejnou občanskou aktivitu.
Společenská hodnota pomoci neurčuje její zařazení.

Dobrovolný spolek prosazuje omezení práv určité skupiny obyvatel

Lidé se dobrovolně sdružují a společně prosazují své cíle.
Jejich cíle ale mohou být netolerantní a poškozovat práva ostatních.
Samotné sdružování proto nezaručuje přínos pro demokracii.

Zaměstnanci firmy společně požadují vyšší mzdy a uspořádají stávku

Dobrovolně se spojují a prosazují společný zájem.
Neformální občanské sdružování.
Prosazování vlastního ekonomického zájmu.

Mini případová studie

Ve dvojici si vyberte jeden příklad občanské společnosti, který znáte, zajímá vás nebo s ním máte zkušenost. Nejlépe, aby se jednalo o příklad, který dobře znáte.

Zodpovězte:

- Čím se zvolený případ zabývá?
- Co je jeho cílem? Čeho se snaží dosáhnout?
- Kdo se zapojuje?
- Koho se činnost týká a kdo z ní má prospěch?
- Podle kterých znaků váš případ řadíte do občanské společnosti?
- Jak se tyto znaky projevují v jeho fungování?

Mini případová studie

Podívejte se na svůj případ nejprve empirickou, potom normativní optikou:

- Na které konkrétní stránky fungování případu by se každý přístup zaměřil?
- Co byste chtěli zjistit empiricky a co byste posuzovali normativně?

Češi a občanská společnost

Kdybyste měli posoudit stav občanské společnosti v současné České republice, kde byste očekávali její slabá místa?

- Formulujte ve dvojici tři hypotézy.
- Můžete se zaměřit na zapojování občanů, bariéry účasti, důvěru, zastupování zájmů nebo vztah k veřejným institucím.
- U každé stručně napište, proč to očekáváte.

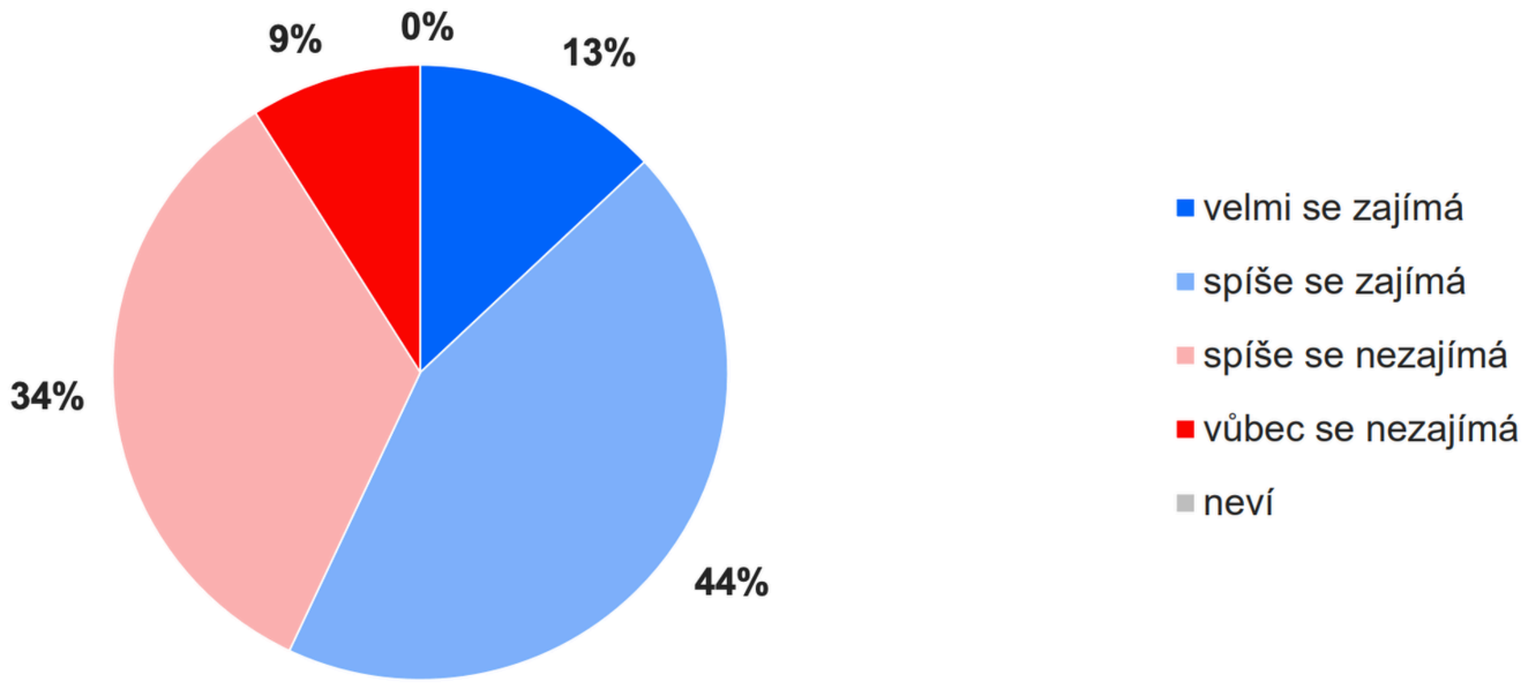
Koho Češi považují za dobrého občana?

Představy o občanství podle výzkumů ISSP 2004 a 2014

- **Dodržuje zákony a respektuje autoritu demokratického právního státu** — tyto občanské povinnosti jsou hodnoceny jako nejdůležitější.
- **Účastní se voleb** — hlasování má v představě dobrého občana relativně vysokou důležitost.
- **Aktivní zapojení do občanských a politických sdružení je považováno za podstatně méně důležité.**
- U výrazné části populace tak převažuje představa poslušného občana, jehož politická aktivita se omezuje především na volby.
- S vyšším vzděláním roste důraz na participaci jako součást dobrého občanství.

CVVM: Angažovanost občanů a zájem o politiku (5/2025)

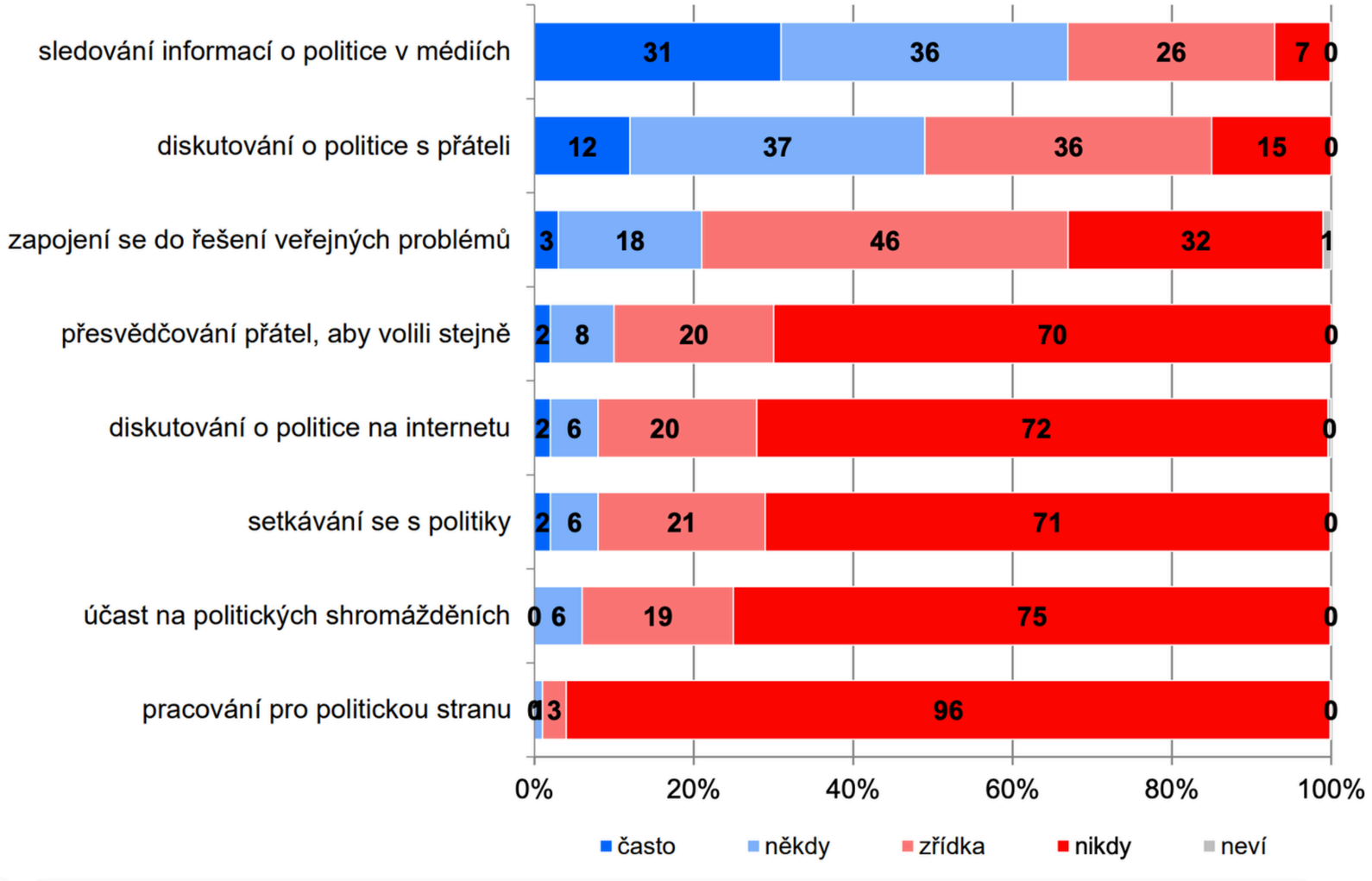
Graf 1: Zájem o politiku v ČR[1]

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Panel Naše společnost PNS_2505_2, 30. 5. – 12. 6. 2025, 1712 respondentů starších 15 let, online dotazování CAWI + osobní dotazování CAPI.

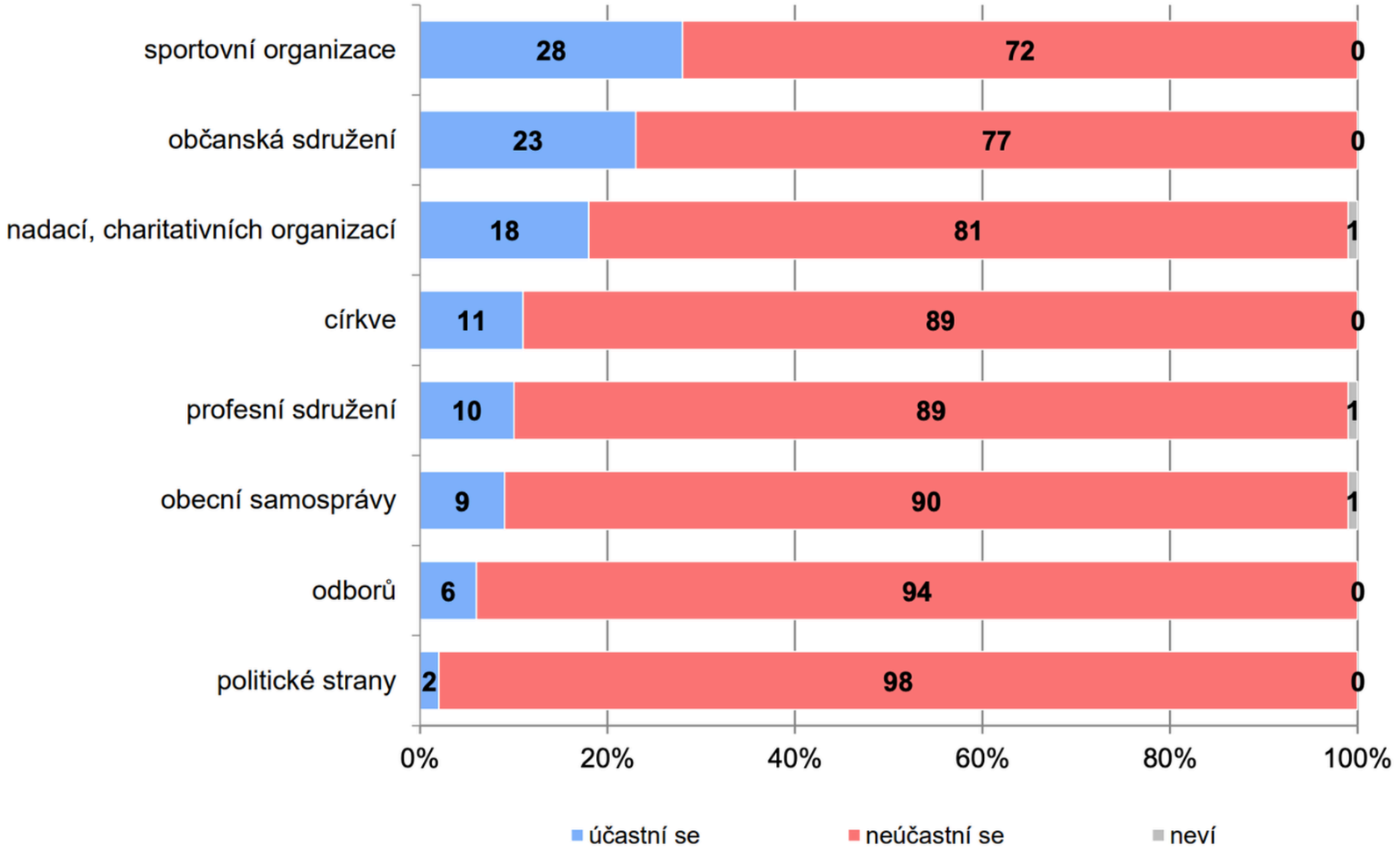
CVVM: Angažovanost občanů a zájem o politiku (5/2025)

Graf 5: Jak často se občané věnují činnostem spojených s politikou (v %)[5]

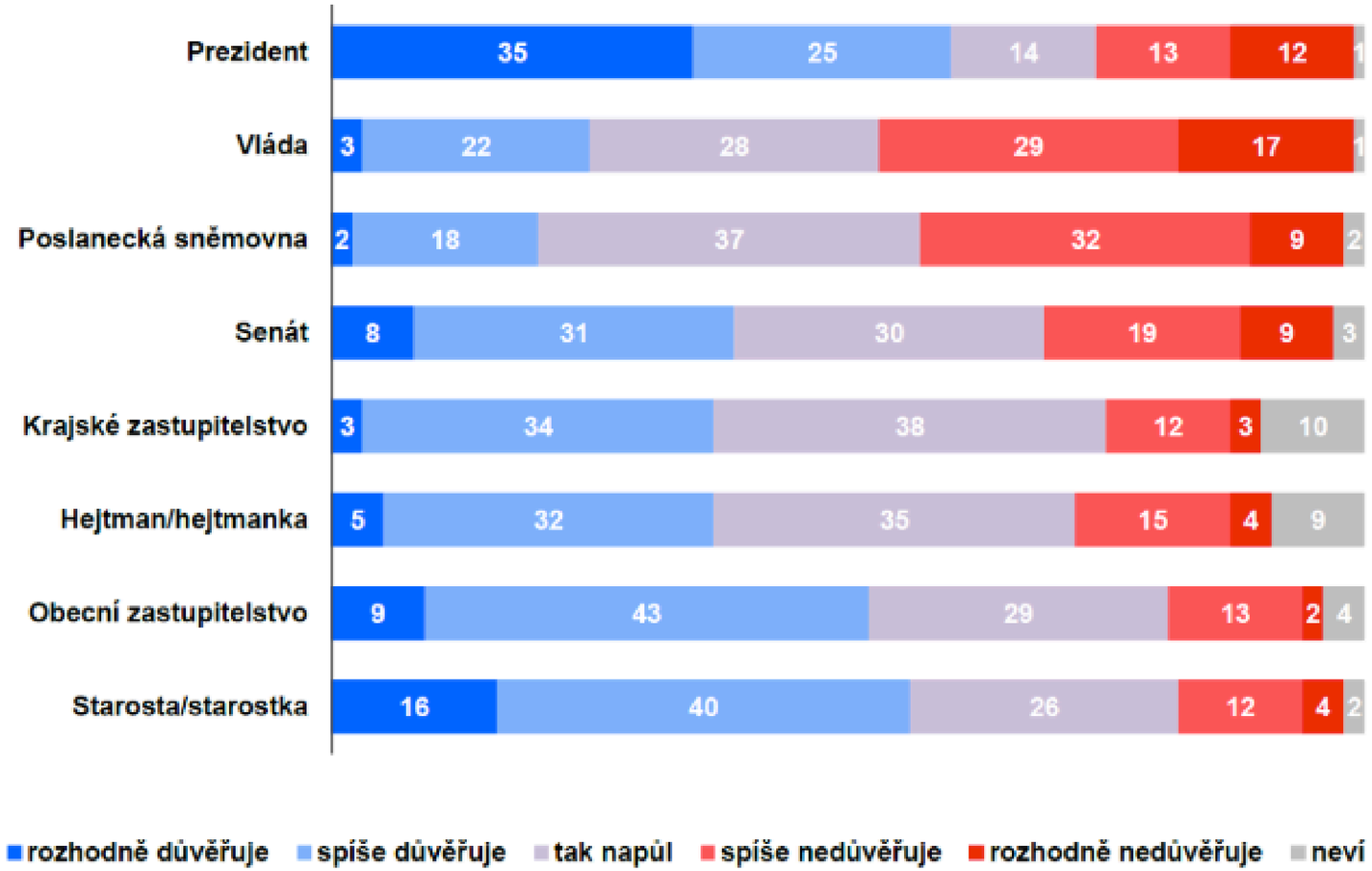
CVVM: Angažovanost občanů a zájem o politiku (5/2025)

Graf 6: Angažovanost občanů podle jednotlivých organizací a spolků (v %)[6]

CVVM: Důvěra ústavním institucím (4/2026)

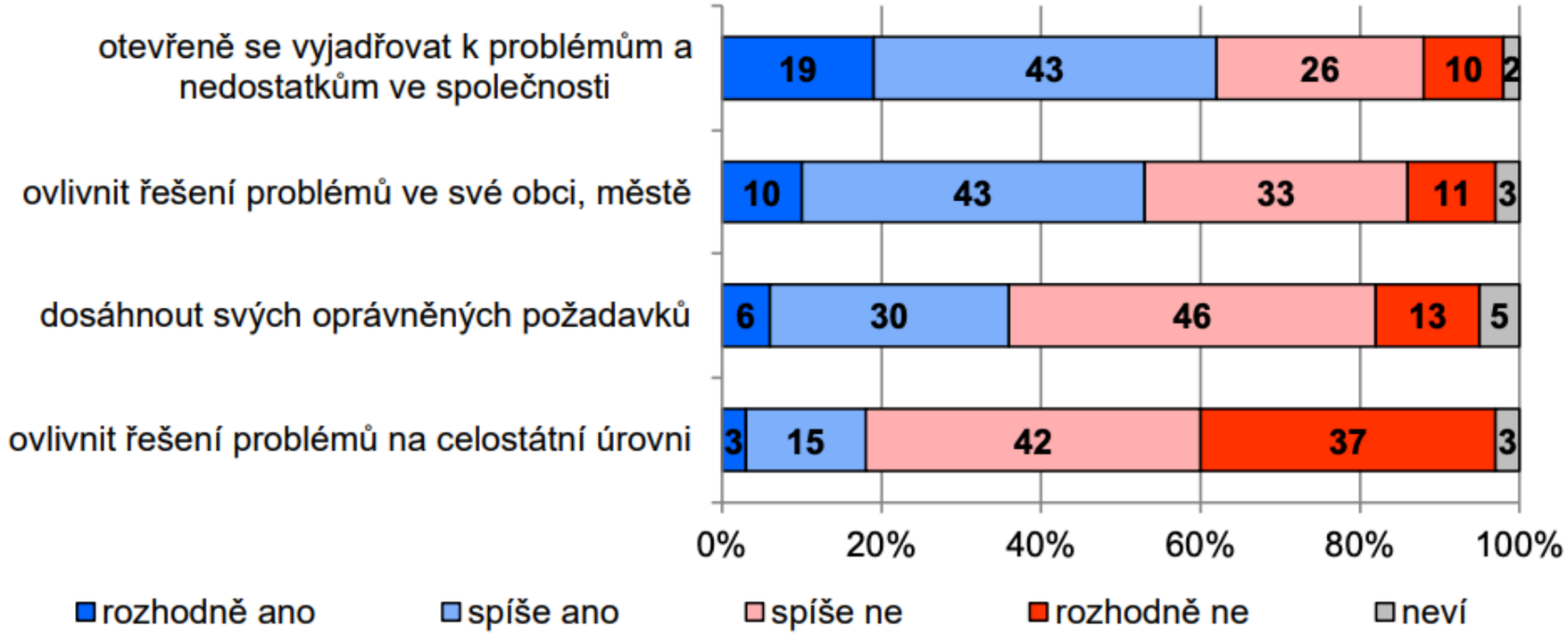
Graf 3: Důvěra/nedůvěra obyvatel ústavním institucím (%)[3]

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Panel Naše společnost PNS_2603, 27. 3. - 8. 4. 2026, 1031 respondentů starších 15 let, online dotazování CAWI + osobní dotazování CAPI.

CVVM: Čeští občané o svých možnostech ovlivnit veřejné dění a o participaci veřejnosti na rozhodování (podzim/2025)

Graf 1. Možnost občanů ovlivňovat veřejnou sféru (v %)[1]

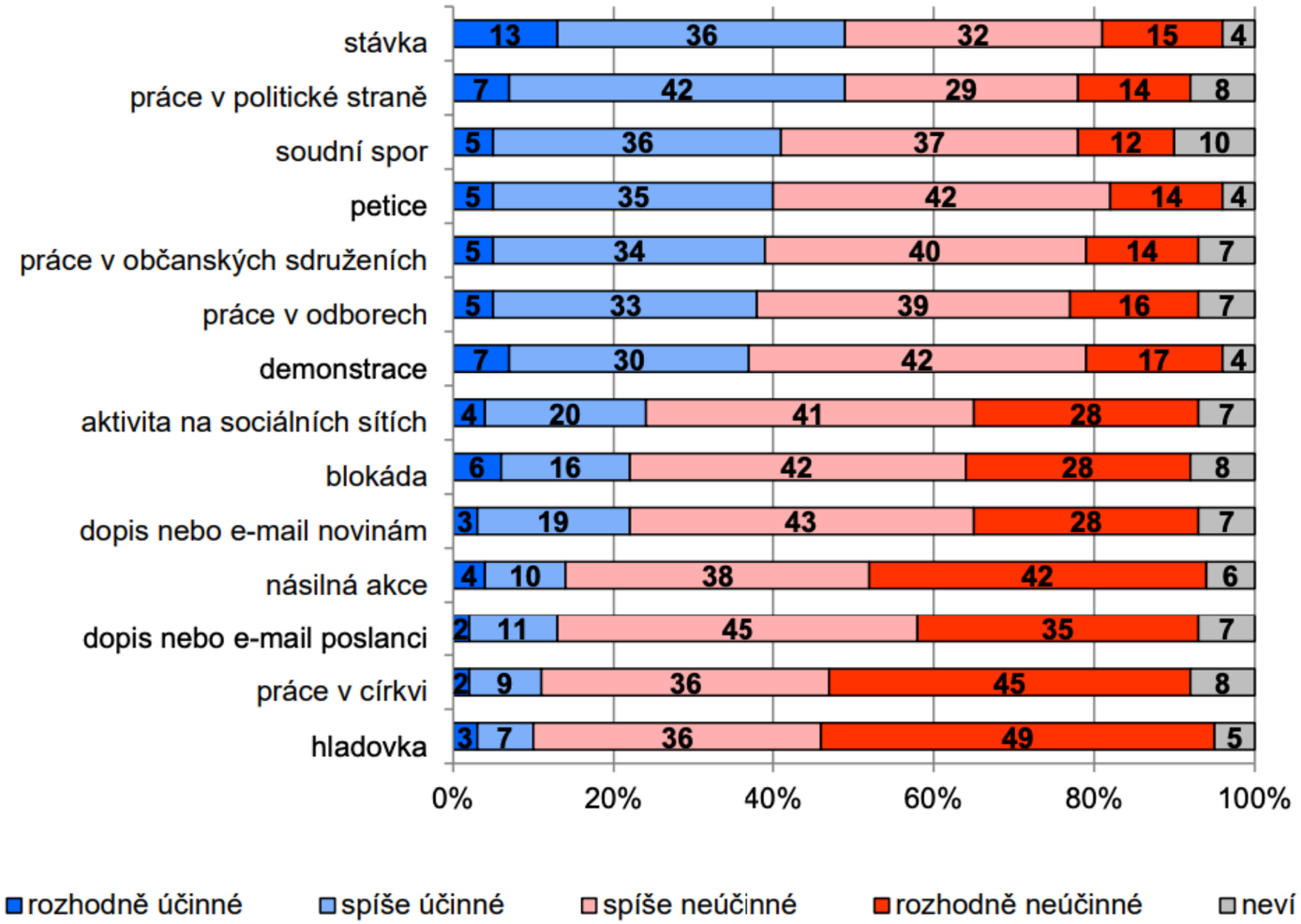

Pozn.: Položky jsou seřazeny sestupně podle součtu odpovědí „rozhodně ano“ a „spíše ano“.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost 28. 9. – 4. 12. 2023, 913 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

CVVM: Čeští občané o svých možnostech ovlivnit veřejné dění a o participaci veřejnosti na rozhodování (podzim/2025)

Graf 3: Účinnost některých aktivit občanů při snaze prosadit změnu zákona (v %)[2]

Specifika občanské společnosti v České republice

- **Zkušenost s vynucenou organizovaností:** členství a účast za minulého režimu mohly oslabit důvěru v organizace jako prostor svobodného jednání.
- **Přesun důvěry do soukromých vztahů:** lidé se mohou více spoléhat na rodinu, přátele a známé než na společné řešení problémů ve veřejném prostoru.
- **Pocit malého vlivu:** pokud občané nevěří, že jejich jednání něco změní, mohou účast považovat za zbytečnou.
- **Nedůvěra v politické představitele:** pochybnosti, zda politici naslouchají a zastupují jejich zájmy, mohou přispívat k odstupu od politiky a občanského života.

Zapojení do občanské společnosti a nerovnosti

- **Časové nerovnosti:** práce a péče o blízké ovlivňují, kolik času zbývá na zapojení.
- **Vzdělanostní nerovnosti:** rozdíly ve znalostech a dovednostech ovlivňují orientaci ve veřejném dění a schopnost prosazovat zájmy.
- **Nerovnosti v sociálních kontaktech a vazbách:** rozdílný přístup k informacím, podpoře a lidem, kteří mohou mít vliv na zapojení jedince.
- **Ekonomické nerovnosti:** příspěvky, doprava a neplacená činnost mohou být finanční překážkou.
- **Prostorové nerovnosti:** nabídka organizací, vzdálenost a dopravní dostupnost.

(ČRDM, data 2024; Linek a Petrúšek, 2018)

Konec.